

אשר הם נפש למזלות, כאשר היה בענין מעשה העגל שאני עתיד לפרש בע"ה. ואמר אשר במים מתחת לארץ לרבות השדים, מתחת מים ושוכניהם (איוב כוה). וכך אמרו: 'להביא את הבוביא'. ואמר בכלם לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום עבודה כלל, ואפילו לא יהא דעתו להוציא עצמו מרשותו של הקב"ה. והנה ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד יתברך' (לשון הרמב"ן שמות כג. עוד על ענין המיוחד של 'קנאה' כלפי עבודה-זרה - ע' בספר פחד יצחק שבועות, יד).

דף נה

'כיון שהגיע זמנן לצאת הלך זה לבית עבודת כוכבים, אמרו יסורין, דין הוא שלא נצא, וחזרין ואומרים...' - כלומר, יכולים היסורין לצאת קודם לזמן הקצוב להם על ידי תשובה תפילה וצדקה וכיו"ב. ואדם זה שלא שב והוא פונה אל רהבים ושטי כזב - מזמנים לו משמים שבדיוק באותה שעה שהיסורין צריכים לצאת ממנו - יש בלבו לילך לבית ע"ז, כי הבא לטמא - פותחין לו, כדלהלן (עפ"י מהרש"א. וע"ע לקוטי מוהר"ן תנינא ג; ספר המידות 'המתקת הדין'. וע"ע ריעב"ץ וכן יהודיע).

'אמר להו שחטו לי גברא ואייתי מטרא. שחטו לה גברא ואתי מטרא... מלמד שהחליקן בדברים' - אין הכוונה שהקב"ה הוריד מטר בכוונה להטעותן, שדבר זה לא מצינו אלא באומה שכבר נתחייבה כליה, וכמו שכתב רש"י בפרוש החומש, שבעל צפון נשאר מכל אלהי מצרים כדי שיטעו כמו שנאמר משגיא לגוים ויאבדם, וכענין חיזוק לב פרעה. אלא שאותה פעולה של שחיתת האדם הרי היא כשאר פעולות זרות, כמו כישוף אוב וידעוני, שיש בהן כח לפעול דברים, והשאלה היתה כיון שהמטר בא מידו של הקב"ה, מדוע מביא מטר באופן כזה שהם מכוונים לע"ז? ואמרו שאין הקב"ה מוחה בידם אלא פותח פתח לכל הבא ליטמא ואינו סוגר השער בפניו. וזהו פירוש 'מחליקן בדברים' - שאינו מוחה, אך גם אינו מסייע להם לטעות (חדושי אגדות מהר"ל).

*

'אשר חלק ה"א אותם לכל העמים - מלמד שהחליקן בדברים...' 'מלך במלוכה' (הגדה של פסח) - פירוש, אף על המלוכה עצמה השי"ת מלך, שלא איכפת לו אם האומות מכחישים מלכותו, ומניח להם להכחיש כיון שהוא מלך גם על המלוכה (מי השילוח, ליקוטים).

*

'מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן - בא לטמא פותחין לו...' - 'הכניסה לרע הוא על ידי ליצנות, כמו שאמרו ז"ל ביומא, הבא ליטמא פותחין לו מקרא דאם ללצים הוא יליץ - מבואר דלץ הוא הביאה והכניסה לכל מיני טומאה. והוא יליץ פירושו כמו שאמרו בזהר (ח"ב קפד: וח"ג צב:) דכמו שמתעורר למטה כך לעומתו למעלה, והלץ מלמעלה גם כן מתלוצצים ממנו - פירוש, מראים לו כאילו יש להתלוצץ באמת מאותו דבר, וזהו 'פותחין

לו' – שנותנין לו פתח להתלוצץ, וזה באמת ליצנות ממנו, כי הרי באמת אין מקום כלל להתלוצץ מאותו דבר.

והם מארבעה כתות שאין מקבלין פני שכינה (כמו שאמרו בסוטה מב.) – פירוש, המעכבים והמבלבלים המחשבה בתפלה ובעת רצונו להדבק בו יתברך, במחשבות זרות... ו'לצים' הוא הראשית האומר לטוב רע... (מתוך צדקת הצדיק רסד).

*

'דורכין עם העובד-כוכבים בגת... ישראל שהוא עושה בטומאה – לא דורכין ולא בוצרין עמו' –
מבואר בגמרא שתנא דמתניתין סבר אסור לגרום טומאה לפירות חולין בארץ ישראל, הלכך גוי שאינו מוזהר על כך – מותר לסייעו בדריכה, אבל ישראל המצווה בדבר – אסור.
ומבואר בראשונים (ע' שבת ג ועוד) שאיסור מסייע ביד עובדי עבירה באופן שהעבירה תיעשה גם בלעדיו (כמו כאן, שהענבים ייטמאו בכל אופן) – איסור דרבנן הוא.
ואף על פי שעיקרו של איסור זה, לטמאות פירות חולין, אינו אלא מדרבנן, אעפ"כ אסור לסייעו ואין זה דומה ל'גזרה לגזרה'. ובפרי מגדים (קסג, בא"א סק"ב) צידד להתיר בכגון זה (צויין לעיל ו), וכן המגן-אברהם צידד בזה, ורמז לסוגיתנו (וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ב צג).

(ע"ב) 'אמר רב הונא: יין – כיון שהתחיל להמשך עושה יין נסך... לא קשיא, כאן במשנה ראשונה
כאן במשנה אחרונה...' – שיטת רשב"ם (מובא בתוס' בע"א ועוד) שאפילו לא נגע הגוי ביין רק יצא היין מכחו ע"י דריכתו את הענבים – נאסר.

ומדברי הפוסקים (ב"י יו"ד קכג בבאור דברי הטור; ש"ך) מבואר שלא נאסר אלא היין היוצא לחוץ, אבל היין שבגת אינו אסור. שלא אסרו יין הבא מכחו אלא זה שיוצא חוצה (ע' להלן עב:).
ובשו"ת פרי יצחק (ח"ב כו) האריך בענין זה, וכתב להוכיח מדברי התוס' והרא"ש [שהם מקור דברי הפוסקים] שלפי משנה אחרונה ששם 'יין' חל עליו כבר מעת שהתחיל להמשך מהגת, נראה שגם היין שבגת נאסר הגם שלא נגע בו כלל, כגון שדרך על עצים שמעל הענבים. [וסיים ב'צריך עיון גדול' בדברי הפוסקים].

באשר להגדרת 'התחיל להמשך' – נחלקו ראשונים; שיטת הרמב"ן (והובא בר"ן) שמשעה שדרכו את הענבים יפה והיין מתכנס צלול במקום אחד וכבר ראוי להימשך מן הגת – נאסר.
שיטת רש"י (כפי שבארוהו הראשונים) שצריכים המשכה בדוקא, ואין די בראוי להמשכה (וכן הסכימו שאר פוסקים. ערמב"ם; תורת הבית בית היין ריש שער ב; ר"ן; שו"ת מהרי"ק לב). ואפילו המשכה בתוך הגת או הגיגית שבתוכה הוא נדרך – נאסר, כגון שפינה את הפסולת ממקום מסוים שבכלי (עד תחתית הכלי. תוס') למקום אחר – הרי זו המשכה ונאסר (וכן נקטו הרא"ש והראב"ה, וכן פסק בשו"ע יו"ד קכג, יז).
ורבנו תם מיקל יותר ולדעתו אין היין אסור אלא כשהמשיך מן הגת החוצה, בנתינת סל וגרגותני (=מסננים), או ברז שאין עוברים בו הענבים.

'שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל' – מפני פרושים שאוכלים חוליהם בטהרה (רש"י גטין
נג. ד"ה דאסור).

ג. נחלקו הראשונים האם נאסרה הקרקע קודם השתחוויה וכד', אם לאו).

ד. חליפי עבודת כוכבים – אסורים. בכלל זה בעלי חיים שהחליפן בע"ז – אסורים אף להדיוט. נחלקו תנאים האם כן הדין גם בחליפי חליפין (והיית חרם כמזהו – כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו) אם לאו (והיית חרם... כי חרם הוא – ולא חליפי חליפין).

שאר איסורי הנאה, אם קידש אשה בחליפיהם, כגון מכרם וקידש בדמיהם – מקודשת.

נסתפקו בגמרא (נדרים מז) אודות חליפי איסורי הנאה, האם אסורים מדרבנן על המחליף עצמו, אם לאו. ונקט רש"י (כאן ובחולין ד:) לאסור (וכ"ה בתור"י הזקן קדושין נו: ולדבריו אף לקדש אסור לכתחילה. ואילו לרש"י מותר. וע"ע משל"מ אישות ה). והר"ן (בנדרים ובחולין שם) נקט להתיר. (והתוס' להלן סב. וחולין ד: נקטו לאסור לכתחילה בשאר הנאות).

ולדעת האוסרים, י"א שהוא הדין לחליפי חליפין [ובקדושין בלבד מקודשת, שאינם נראים כחליפין, או משום מצות פריה ורביה]. ויש אומרים שחליפי חליפין מותרים אף מדרבנן אפילו למחליף עצמו (עתוס' ורא"ש קדושין נו.).

יוצא מן הכלל הוא איסור שביעית שתופס דמיו באיסור, ולעולם הפירות הראשונים נשארים באיסורם וכן הדבר האחרון שהוחלף נתפס, ואולם החליפין שבאמצע שכבר הוחלפו באחרים – הותרו. דין חליפין ודמים בסתם יינם – ע' להלן סב.

ה. מבואר בגמרא (בקושיית רב אדא בר אהבה) שבעלי חיים אינם נעשים 'תשמישין' להאסר לגבוה. הלכך המנסך יין על קרני הבהמה לעבודת כוכבים – מותרת לקרבן, ודלא כדברי חזקיה.

דף נה

צו. א. מהו החסבר שנתן רבי עקיבא לעובדה שאנשים הלכו לעכו"ם פיסחים וחזרו שלמים?

ב. מה החסבר שנתן רב יהודה אודות עבודת כוכבים שהיתה מתגלית לעובדיה בחלום ואומרת להם לשחוט לה אדם, ועשו כן וירד גשם?

א. לפי שהיסורין הבאים על האדם מושבעים לצאת בזמן מסוים, ע"י פלוני וע"י סם פלוני וכו', הרי כשמגיע זמנם לצאת והלך זה לעבודת כוכבים, אין הם מפרים שבועתם אלא נאמנים לה – וכי מפני ששוטה זה עושה שלא כהוגן אנו נאבד שבועתנו?!

ומה שמזמנים משמים שיהא בלבו לילך באותה שעה לשם – הואיל ובא לטמא, פותחין לו (מהרש"א עפ"י המשך הגמרא).

ב. מפני שהבא לטמא פותחים לו (אם ללצים – הוא יליץ), לכך מחליקין הקב"ה לעוברי רצונו בדברים ומניחים לטעות (אשר חלק ה' אלקיך אתם לכל העמים – מלמד שהחליקים בדברים כדי לטרוח מן העולם).

כלומר חקק השי"ת חוקים בעולם, בעטיים פעולות מסוימות הן בעלות השפעה, ואינו מונע ונועל את הפתח ביד הבא לטמא (עפ"י מהר"ל).

דפים נה – נו

צו. א. יין של נכרים שבגת, מאימתי נאסר?

ב. האם מותר לדרוך עם עובד כוכבים בגת? האם מותר לבצור עמו?

ג. האם מותר לבצור ולדרוך עם ישראל העושה בטומאה? ומה הדין בשאר מלאכות?

ד. האם מותר לעשות עם נחתום ישראל העושה מלאכתו בטומאה?

ה. האם מותר לגרום טומאה לפירות חולין ולטבל בארץ ישראל?

א. למשנה ראשונה (וכן סתמה משנתנו), יין שבגת נכרי נאסר משירד לבור, ואילו היין שבגת העליונה – מותר.

א. לפרש"י, היין שבבור נאסר משנגע בו הנכרי. ושאר היין מותר אפילו נגע בו. ולפרש"ם,

היין שבבור נאסר אפילו ללא נגיעה אלא נשפך לבור מכח דריכתו.

ב. היין שבגת העליונה מותר אפילו בשתיה. כן פרושו רש"י ותוס'. והר' שמעיה אוסר בשתיה

ומתיר בהנאה בלבד.

ולמשנה אחרונה (כפי השנוי בברייתא. וכן אמר רב הונא), משהתחיל להמשך מן הגת העליונה למטה – נאסר

כולו במגע הגוי.

א. אפילו לא נגע ממש ביין אלא נתן עליו ענבים או כלי, נאסר היין על ידי כחו, אבל בזריקה

אינו אוסר (ס:). זרק מקרוב, לדעת רש"י ורשב"ם אסור, והתוס' חולקים (ועתוס' נו. ד"ה ה"ג; נט

רע"ב).

יש אומרים, אפילו נגע הגוי רק בחרצנים ובזגים – נאסר הכל, כל שיש שם רטיבות של טופח

ע"מ להטפיה שמחבר הכל. וי"א שבאופן זה אינו אוסר אלא מקום מגעו (ע' י"ד קכג, יז).

ב. גיגית שעושים בתוכה יין, משמע מרש"י (וכן נקט הרא"ש להלכה) שפינוי הפסולת לצד אחד

בתוכה [עד שוליה, לא מלמעלה בלבד. תוס'] הרי זו כהמשכה ונאסר. ולדברי ר"ת אין נאסר

כל עוד לא התחיל לקלח מהגיגית החוצה. ויש אומרים: כבר משעה שנצלל וראוי להמשך.

מבואר בגמרא שלדעת רבא ישנן שתי דעות תנאים נוספות (וזה לפי מה ששנה רב זביד בברייתות דבי רבי

אושעיא); לחכמים – משיקפה היין בבור (רש"י: כאשר הפסולת צפה למעלה. ויש מפרשים: משיסרנה

מהיין (ער"ש רע"ב מעשרות א ועוד) וי"מ: משיעלה על היין קצף (ע"ש בפי"מ להרמב"ם). וי"מ: משישקעו

השמרים (עריטב"א ב"מ צב בשם ראב"ד). ולרבי עקיבא – משישלה (היין מן הבור להנתן) בחביות (רש"י. וי"מ

משישלה הפסולת מן החביות, או כשמריק היין מחבית לחבית אחר ששהה בה, להציללו. ערמב"ם גיד ונו"כ;

שטמ"ק ב"מ צב; רש"ש כאן). אך אפשר (כן סתמו בתחילה דלא כרבא) שגם חכמים ורע"ק מודים לענין יין נסך

שהחמירו בו להאסר משירד לבור.

היין שבגרגותני (=סל גדול הקשור בצנור המקלח לבור, מיועד לסינון היין בהישפכו לבור) – אסור אף למשנה ראשונה

[אם משום 'נצוק' המחברו לבור, או אף אם אין הנצוק חיבור – מפני שהיין שבבור עולה על גדותיו וטופח

בשולי הגרגותני]. ואם החזיר גרגותני לגת – הכל אסור (רב הונא).

א. יש צד לומר שהלכה זו שהיין שבגרגותני אוסר את כל הגת, אעפ"י שיש בגת פי ששים ממנו,

שנויה במחלוקת אביי ורבא במקום אחר, ולפי מה שאנו נוקטים כרבא הרי הוא בטל

בגת בנותן טעם (עתוס').

ב. להלכה נחלקו הראשונים האם נצוק נחשב חיבור לענין יין נסך אם לאו (ע' להלן עב:). ו'נצוק

בר נצוק' פסקו בעלי התוספות בשם רש"י עפ"י סוגיתנו, שודאי אינו חיבור. וריב"ם היה דוחה

הראיה.

וכשהיין שלמטה נאסר רק מכחו של עכו"ם ואינו יין נסך גמור, אין הנצוק חיבור (עפ"י תוס').
ומבואר מדבריהם שלפירוש רשב"ם אומרים נצוק חיבור אפילו בכגון זה. עמהרש"א).

ב. למשנה ראשונה, דורכים עם העכו"ם (כאשר התחיל הנכרי לדרוך מעט, שכבר נטמאו. רש"י ותוס'), שהרי אין היין נאסר עד שירד לבור, וא"כ אין זה משתכר ביין נסך. אבל לבצור עמו – אסור, מפני שעדיין לא נטמאו והריהו גורם טומאה לפירות חולין בארץ ישראל, ואסור הדבר לפי משנה ראשונה.
למשנה אחרונה – להפך; לדרוך עמו אסור, כי משעה שהיין נמשך כבר נאסר בהנאה כאמור, נמצא משתכר ביין נסך [ואף בדיעבד שכרו אסור. ע' להלן סב:]. אבל לבצור עמו מותר, שאין איסור לגרום טומאה לפירות חולין (בזמן שאין עתיד להפריש מהם תרומה, כנידון דין שהם פירות נכרי).

רבנו תם (מובא בתוס' וברא"ש) אסר לדרוך עם נכרים אפילו קודם המשכה, כי שמא גזרו בכל דריכה ולא חילקו (וכן יש ללמוד מדברי רשב"ם שפירש שאפילו הולכת חבית לגת אסורה ע"י גוי משום הרחקה, כ"ש דריכה. עתוס' נט ד"ה מהו).

ואולם באופן שאין הדרך כלל בהמשכה בגיגית, שאז אין מקום לגזור – כתבו פוסקים להתיר (ע' בשו"ת מהרי"ק לב; רמ"א קכג, כא).

מבואר בגמרא שאם העכו"ם הדורך כפות בידיו – מותר לדרוך עמו.

בדעת הרי"ף כתבו שאף בזה אסור משום נגיעת הרגל. והרמב"ם כתב שלכחילה אסור לדרוך עם הגוי אפילו כפות. (בהגה"מ כתב שהתינוק שהתיר בזה, טעה. והדבר תימא כיון שקבעו זאת בתלמוד ולא דחו ודאי הלכה היא. חו"א מו, ה).

ג. בזמן שהטהרה נוהגת, אסור לבצור ולדרוך עם ישראל העושה בטומאה, מפני שגורם טומאה לפירות. וגם לאחר שנטמאו בתחילת הדריכה – אסור לסייעו בעבירה. ואפילו לפי משנה אחרונה הסוברת מותר לגרום טומאה לחולין, וזה רק בפירות של נכרי, אבל כאן הואיל והפירות טבולים לתרומה ועתידיים להתחייב בה, אסור לטמאם.

ואף על פי שבאותה שעה לא נגמרה מלאכתם לתרומות ומעשרות – אסור לעשות עמו כיון ששייכת תרומה בפירות אף קודם גמר מלאכה. וי"א דוקא כשודאי יעשה בטומאה, לא בסתם חשוד (עתוס' כאן ובגטין סא: ובגדה ו:).

ואולם מותר להוליך חביות לגת ולהביאן ממנה.

לפירוש רבנו שלמה שמצא רבי יהודה (בתד"ה שמותר. וכן הסכימו לפירושו בתד"ה ואין – כמוש"כ מהרש"א) שמדובר בעובר עבירה שיאכל באיסור, מוכח שאף בזה מותר לסייעו בהבאת החביות. וע' בריטב"א גטין סא).

ד. בזמן שהיו טהרות היה אסור ללוש ולערוך עם הנחתום האופה בטומאה, שהרי מסייע ביד עוברי עבירה כי מטמא את החלה העתידה להינטל. אבל מוליכין הפת לפלטר.

א. לפרש"י, מותר להוליכה לפלטר לאפות. והתוס' חולקים וסוברים שהולכה לתנור אסורה,

ורק מן התנור מותר להוליך לנחתומין הקמעוניים).

ב. ברירת וטחינת הגרעינים – מחלק בירושלמי; אם הוכשרו לקבל טומאה – אסור, ואם לאו –

מותר. ור"ת אמר שאם אין ודאות שעושה בטומאה אלא חשד בלבד – מותר לברור ולטחון אפילו לאחר שהוכשר לקבל טומאה.

ה. גרימת טומאת פירות חולין בארץ ישראל [בזמן שהטהרה נוהגת]; למשנה ראשונה אסור ולמשנה אחרונה מותר. ודוקא בפירות של נכרי שלא יבואו לידי תרומה, אבל פירות של ישראל הטבולים לתרומה – אסור לטמאם משום שאסור לטמא תרומה גם בעודה בטבלה (רש"י), וכמו שנתבאר.

א. אם כבר נולד ספק טומאה – עד שלא נגמרה מלאכתם למעשר מותר לגרום להם טומאה (עפ"י תוס').

ויש מתירים אפילו אם לא נולד ספק טומאה כל שאין הפסד כהן, כגון שיפריש תרומה על הפירות ממקום אחר. לא אסרו אלא בעם הארץ שלא יפריש ממקום אחר (עפ"י הר' יהודה בשם רש"י. ועתוס' נדה ו).

ב. להלכה מותר לגרום טומאה לחולין כאלו שלא יבואו לידי תרומה וחלה. כמו כן מותר לטמא בידים פירות מתוקנים שכבר הופרשו מהם תרומות ומעשרות (רמב"ם טומאת אוכלין טז. ט. וע"ש בכסף משנה שחולין שאינם מתוקנים אסור לטמאם בידים ומותר לגרום להם טומאה. ובתוי"ט סופ"ה דשביעית תמה על כך, שאין לחלק בין גרימה לטימוי בידים).

ג. בחו"ל לדברי הכל מותר לטמא חולין (עתש"ב ח"א יד). וכן בארץ, באכילים שאין בהן תרומה (עתוס' חולין ב:).

דף נו

צח. מתי נגמרה מלאכת היין למעשר?

כמוזכר לעיל, נחלקו חכמים ורבי עקיבא אימתי גמר מלאכת היין למעשרות; משיקפה היין או משישלה (כן תרצו משנת מעשרות אליבא דרב וביד). ונפקא מינה שאסור בשתית עראי מאותה שעה.

א. דוקא כשראה פני הבית אח"כ, אז נאסר בשתית עראי. או כשהגת נמצאת בתוך בית. אבל בשדה בכל אופן שתית עראי מותרת (עתוס').

ב. אמרו בתוספתא (תרומות ג), משיהלכו הדרוכות בגת שתי וערב – תורמים אותה. ואעפ"י שכפי האמור עדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר, יש לומר שגמר מלאכה לענין תרומה שונה ממעשר (עפ"י ריב"ז מעשרות א). ויש אומרים שאעפ"י שמותר בשתית עראי, אם רוצה יכול להפריש תרומות ומעשרות משעת הדריכה (ע' אור שמח תרומות ה, ד).

שאר היין שעדיין בגת העליונה ובצינור – לא נגמרה מלאכתו ומותר בשתית עראי ללא מעשר. לדעת רבא, תנא דמתני' נוקט דעה שלישית; משירד היין לבור כבר נגמרה מלאכתו למעשר.

א. לפי דברי התוס' שלפנינו מבואר שלפי משנה אחרונה משהתחיל היין להמשך נחשב גמר מלאכה למעשר. ויש חולקים (עתור"י מפריז; חזו"א).
ב. הרמב"ם (מעשר ג, יד) פסק: משישלה בחבית.

דפים נו – נז

צט. מה דין היין שנגע בו עכו"ם באופנים דלהלן?

א. נגע ברגלו.

ב. נגע בלא כוונה; נגיעת קטן שאין בו דעת; נגיעה ע"י דבר אחר.